

I

1 Ağustos 1894, Çarşamba

Akşam saatleri

Caddelerde serinleyen gün, insanları kovalarcasına evlerine dağıtıyor, telaşlı ayakların kaldırdığı toz insanların üstüne yapıyordu. Kadınlar yemenileriyle ağızlarını örtmüş, onlara ayak uyduramayarak adeta havada yürüyen çocukları peşlerinden sürüklüyordu. Tek katlı, taş evlerin olduğu yamaca portakal rengi bir güneş düştü. Güneş ağır ağır kayarak damların üstünden aktı, yemyeşil ardıçları kızdırırcasına tepelerine vurup dağın üzerinden devrildi. Karanlık, bahçeleri boğduğunda; buharı taklalar atan tarhana çorbalarını, yaz türlülerini bitiren erkekler usulca, toplanacakları yer olarak önceden bildirilen eve doğru yol aldılar.

Ara sokaklara daldıkça bedenlerini, ruhlarını ağırlaştırın hüznle karşılaştılar. Durgun, rüzgâr tutmayan geceyi yara yara bahçe kapısından geçtiler, dar merdiveni tırmanıp misafir odasına vardılar. Akşam serinliğinin koşturarak içeri dolmasını dileyen onlarca adam, baştan aşağı tere bulanmış halde, tek sıra oturuyorlardı. Kapıdan her girene selam verip âdetten kıpırdasalar da kimse yeni gelenlere yer açmıyordu. İçerisi insan doldukça oda küçülüyordu.

Ohan, gözünü yakan ter damlacığını elinin tersiyle aldı. Etrafı görebilmek için tuzlu kirpiklerini açıp kapadı. “Onu buraya hiç getirmemeliydim” diye aklından geçirdi. Köşeyi dönmek üzere olan şeytanın çılgınlığını işitebiliyordu. Kaspar’ın gençleri

istediği söylendiğinde, endişeleri sabah sisi gibi aniden bastırmıştı. İki senedir oğlunu komitadan uzak tutmayı başarmıştı ancak bu akşam yanında getirmek zorunda kalmıştı.

“Korku denen şeytan asıl kendin için hissetmediğinde dehşetini artırır” derdi babası. Ne kastettiğini şimdi anlıyordu. Delikanlılıkta söylendiği an unutulmuş öğütlerin, vakti gelince tüm berraklığıyla anımsanması şaşılacak şeydi. Yanında oturan oğlu Arno’ya baktı. Sivilceli suratı, yana doğru uzayan gülümsemesinin gölgesinde kalmıştı. Siyah saçları üst üste devrilmiş, heyecanı ona neşe katmış gibiydi. İçinde milliyetçilik ülküsünün cayır cayır yandığı yaştıydı. Sorgulamadan söyleneni yapacak kadar iyi niyetli, bir o kadar da yürekliydi. Gözlerindeki pırıltı, baba olarak eksik kaldığının açık ispatıydı. Ohan oğlunu çetrefilli bir çıkmaza sokarak hayatını bu akşam itibarıyla tamamen değiştirdiğini anladı. Tasalarını, kuruntularını dindiremedi. Evladını çekip ondan alacaklardı. Telaşı, Arno’yu kapıp odadan çıkmasını haykırıyordu. Fakat onunkisi, suyu durdurmak için kumdan engel yapmak kadar boş bir çabaydı. Biliyordu. Tıpkı evladının kötülükle karşılaşmadan iyiliği öğrenemeyeceğini bildiği gibi. O yüzden oturmaya devam etti.

“Sence Kaspar bizi neden istedi? Yani gençleri” diye sordu Arno. Sesi kısık ama kelimeleri hızlıydı. Sabırsız parmakları baldırında adeta tef çalıyordu.

“Öğreneceğiz... Sana söylediğimi her zaman aklında tut. Dostu, düşman gösterenlerin sözlerinde önce çıkar ara. Gerçek niyetlerini ancak böyle kavrarısın” diye yanıtladı Ohan. Her zamanki gibi apaçık gerçeği, asıl söylemesi gerekeni söylememişti.

“Çifte vergiye, Osmanlı’nın haksız yargılamalarına karşı teşkilatın ayaklanma hazırlığı yaptığını söylüyorlar. Belki Kaspar gençleri toplayıp Hamidiye Alaylarıyla çarpışmamız için bize at, silah verip kahraman olmamıza öncü olacaktır.”

“Silah seni kahraman değil, katil yapar! Sen kurşun atmayı nereden bileceksin, zırtapoz! Fukaralık zihnini açmalıyken seni aptala çevirdi. Eşkıyalık zafer değil daha hızlı ölüm getirir. O kadar! Sakın niyetlenme ve fasaryayı derhal kes.” Ağzı kurumuştü. Oğlanın toyluğuna müdahale edememek asabını bozuyordu.

Osmanlı'nın ağır vergileri Kürt halkına zor gelince, onlar da durumları daha iyi olan Ermenileri haraca bağlamışlardı. Topraklarını ve evlerini yağmalamış, paralarını gasp etmişlerdi. Yozlaşmış Osmanlı subayları buna göz yumunca, durum Kürtlerde toprak açlığına dönüşmüştü. Ohan, zaten Müslümanlardan beş kat daha fazla vergi ödeyen Ermeni köylüsünü, fukaradan öte bir hayata mahkûm eden vergi zalimliğinin son bulması gerektiğine inanıyordu. Fakat son iki senede oluşan çetelerin Kürtlerle ve Osmanlı'yla çarpışmasının sonuç vermeyeceğini, bunun silahla durdurulamayacağını biliyordu.

Ermeni çetecilerin Hamidiye Alaylarına karşı koyacak ne yeterince silahı ne de adamı vardı. Ohan'a göre mesele ancak Konstantiniyye'deki nüfuz sahibi Ermenilerin siyasetiyle ve ahbablık becerileriyle çözülebilirdi. Abdülhamit Han'a, Ermenilerin kötülük isteyen düşman değil, kendi vatandaşları olduğunu hatırlatacak akil bir Ermeni elbette çıkacaktı.

İçerisi gitgide kalabalıklaşırken, Ohan endişeli sesiyle Arno'nun kulağına fısıldadı. “Eline silah falan almaya hiç heveslenme çünkü Osmanlı'yı kıskırtacaksın önce fırtınaya karşı hazır olacaksın. Zira deniz coştı mu tekneyi çapa tutmaz, evlat. Komitadaki bu kendini bilmez adamlar, güvenceleri olmadıkları halde onları takip etmemizi söylüyor. Kendi hırsları yüzünden, hepimizi Osmanlı öfkesiyle karşı karşıya bırakacaklar. Fırtınada bizler boğulacağız! Anlıyor musun?”

Arno başını aşağı yukarı oynattı. Azarlanmaya alıştı. Babası, endişelerinden yarattığı hapisnede yaşıyordu. Bahsini

dahi yasakladığı toplantıların birinde yanında oturuyordu. Onu cemiyetten uzak tutmaya çalışan babasının, teşkilata üye olduğundan, toplantılara katılıp para yardımı yaptığından habersizdi. Mahremiyetine ve cesaretine hayran olunması gereken bir milliyetçi mi, yoksa sataşmasınlar diye etrafına uyum sağlayan korkağın teki mi olduğunu kestiremiyordu. Yiğit adamla, yüreksiz bir ödlepekâlâ aynı davranışı gösterebilirdi. Bildiği tek şey babasının, “Çiftçinin işi toprakla, toprağın kime ait olduğuyula değil” gibisinden lakırdılarına bir daha kanmayacağıydı. Arno kafasını kapıdan yana çevirip düşüncelerini dindirdi, herkes gibi beklemeye devam etti.

Ohan, tıklım tıklım odaya göz attı. Birkaç mahalleye yayılan dükkân sahipleri salonun bir tarafına, oğullarıyla birlikte epey kalabalık eden çiftçi takımı diğer tarafa yerleşmişti. Toplum içinde daha iyi yer edinen tüccarlar divanlara kurulmuş, diğerleriyse altlarına alabildikleri döşeklere, pek çoğu da çıplak ahşaba diz çökmüştü. Ohan, sınıf farklılıklarının her ne koşul altında olursa olsun değişmediğini düşündü. Zengin her daim ezici varlığını sürdürmeye, fakir ise uyumlu olmaya mahkûmdu. Değişen sadece suretlerdi.

Tavana doğru yükselen tütün dumanının ağır kokusu, ter kokusunu bastırmasa da katlanılmasını kolaylaştırıyordu. Ohan, odadaki hemen hemen herkesi tanıyordu. Toplantılara gelmeyenler hor görülüp dışlandığı, hatta tartaklandığından katılımcılar pek değişmez, sıklıkla hastalığı nedeniyle ihtiyarlar eksilirdi. Burada fikir farklılığı kabul görmez, kimseye söz hakkı verilmezdi. Herhangi bir sebepten dolayı anlatılanları dinlemeyenler uyarılır, kendisinden o dönem için alınan miktar artırılırdı. Baş sallamaktan öteye geçmeyen kalabalığın aslında ne düşündüğünü kimse bilmiyordu. Bir topluluğa ait olmanın verdiği huzur

dışında ne sebeple bir araya geldiklerini bile kestiremeyen yaşını almış adamların burada olmalarını tetikleyen korku, içlerine büyük ustalıklarla, kalın bir tabaka balçık halinde sıvanmış, kurudukça da benliklerine yapışıp kalmıştı.

Ohan dirseklerini açarak kendine yer tutmaya çalıştı. Parmak ucuyla eşelediği şalvarının yırtığını hepten büyüttüğünü fark edip bıraktı. Bakışları karşı divandaki ev sahibi Ari'ye kaydı. Adam oldukça şişmandı. Vücut ağırlığını bir kalçasından diğerine bindiriyor, heyecandan hacı yatmaz gibi sallanıp duruyordu. Ohan ondan hoşlanmazdı. Ari ihtiraslarının körleştirdiği, bencil ve çarpık bir ruha sahipti. Cemiyet içinde öne çıkabilmek için dostlarını rahatlıkla heba edebilirdi. Adama tiksiniyor baktı. Koca bir domuzu yutmuşçasına büyüttüğü göbeğini, dizlerinin üzerine yaymıştı. Karakterine saklı ikiyüzlülüğü, gözlerinde ışıldıyordu. Böylesi iktidarsız birinin, kendine cesur manasına gelen Ari lakabını takmasıysa, sadece yakışsız değil gülünçtü.

Sansar, ona asıl uyan lakaptı. Bu tarz adamlar iyi niyetli insanların güvenini oya gibi inceden işleyip çembere alır, onlar farkına varmadan korkuyu içlerine serpiştirirlerdi. Zamanla kişiliklerini saran dehşet, düşünme melekelerini körleştirir, onları gündüz vakti karanlığa saklanmayı tercih eden gölgesiz bedenlere dönüştürdü. Komitacılar, bilgisiz halkı yontup kendi kalıplarında şekillendirmeyi çok iyi başarmışlardı. Bunlar, kendi milletini anlayan, onlara hayal ettikleri geleceği pazarlayan kusursuz yalancıları. Kelimeleri kullanarak bir çeşit efsun yapıyorlardı. Ohan aklından bunları geçirirken, adamla göz göze geldi.

Ari, Ohan'ın selamına başıyla karşılık verdi. Akabinde gözlerini çiftçinin yanı başında çömelen oğluna çevirdi. Saf delikanlının kızıla çalan çehresi kapıya dönüktü. Ari maksadını

anlatmak niyetiyle bakışlarını, oğlanın üstünde tuttuktan sonra tekrar babasına çevirdi.

Ohan'ın komitanın ülkülerini umursamadığını, onlardan ödü patladığı için teşkilata üye yazıldığını biliyordu. Konuşmadığı müddetçe kimsenin düşüncelerinden haberi olmayacağını zanneden, sessizliğiyle fikirlerini örtmeye çalışan yüreksizin tekiydi. Çaylak oğlusa ne söylenirse yapmaya hazırdu. Ari, Ohan'a baktıkça, adamın nefesinin kesildiğini, cesareti olsa oğluyla birlikte fırlayıp odadan kaçacak denli telaşa kapıldığını görebiliyordu. Ohan'ın zavallılığı onu keyiflendirdi.

Ari çoktan göçüp giden büyükbabasının bir kış akşamı kuzinenin sıcaklığında yaptığı konuşmayı anımsadı. Yaşlı adam, "Unutma evlat, herkesin muhakkak sakladığı bir sırrı vardır" diyerek hayallerinden ona seslendi. "Asla kimseye söylenmeyecek kadar özel, bir o kadar da korkutucu sırlar. Hayallerinde bile canlandıramayacağını... Farzı misal, eniştesine sırlıslıkla âşık olan genç gelinin her sabah inekleri sağmadan önce bacaklarını ablasının kocasına açması; tıknaz, açıkgozlu bir kadının rahmetli kayınvalidesinin eşyaları arasında bulduğu sekiz altın bileziği arazi borçlarını kapatacağını bildiği halde kocasına vermeden döşegin altında dört yıldır saklaması; sarı maroken ustasının, karısıyla birlikte olurken aslında genç yamağının pespembe dudaklarını, bingil bingil etlerini düşleyip tahrik olması... kimselere söylenecek meseleler olmadığı gibi, kesin kes açığa çıkmaması gereken sırlardır. Ama insanoglu bu; ne yapar eder taşıyamayıp altında ezildiği günahları, eninde sonunda birine söyler çünkü çenesini tutmasını bilmez. Gün gelir içini delip geçen suçluluk duygusu ağır basar ve konuşur. Hem de saka gibi nağmeli, ağlamalı zırlamalı, rezil eder kendini. Anlattıkça kabahatlerinin azalacağını zanneden böylesine zavallı âdem evlatlarından sakın!" demişti.

Büyükbabasının öğütleri kulaklarında çınlarken Ari, teşkilatın amacını desteklemeyen Ohan'ın sırrını ifşa etmek için yemin etti. Fakat bunu yapmak için biraz daha beklemesi gerekiyordu. Çünkü tasarladığı saldırıda kullanabileceği tek delikanlı Ohan'ın oğlu Arno'ydu.

Ari, baba-oğula bakmaktan sıkılınca gözlerini salonu kaplayan kalabalığa çevirdi. Divan ve sedir üst üste oturan vücutlarla dolmuş, onlarca adam da duvarın dibine çökmüştü. Başlar sağa sola yatmış; kimisi ahşap tabana, kimisi divanın emprime kumaşına odaklanmıştı. Kendi düşüncelerine kilitlenen gözler boşluktan öte bir şey görmüyor, odada kasvetli bir suskunluk çınılıyordu. Pencerenin önündeki adamlardan salınan tezek kokusu boğazını yakmaya, içerinin ağır havası başını döndürmeye başlamıştı. Eliyle mintanını düzeltti. Topluluğun âcizliği buharlaşıp üstüne başına yapışmıştı sanki. Sessizliğin rahatsız edici dokunuşları ruhunda dolaştığında, "Geç kaldı" dedi içindeki ses. Beklemekten yorulmuştu.

* * *

Ari ufak bir konuşma yapma niyetiyle hareketlendiği sırada, dışarıdan gelen belli belirsiz sesi işitti. Eve doğru yaklaşıyordu. Tüm odada duyulmuştu. Hepsi aynı anda kafalarını kaldırdı ama kimse birbiriyle göz göze gelmedi. Rahvan gelen at, toprağı öylesine doğal adımlıyordu ki çıkarttığı dizem, adamların kulaklarından kalplerine düştü. Merak ve heyecan çağlandı. Odadaki herkes sabırsızca başını kapıdan yana çevirdi.

Sürücü dizginleri usulca avcuna dolamış, mora çalan siyah ata komuta edebilmek için geriye kaykılmıştı. Bacakları hayvana yapışık, dümdüzdü. At, sahibinin istediği hızla gecenin efendisi gibi gamsız, ayın aydınlattığı patikada ışıklar içinde aşağıya doğ-

ru yol alıyordu. Adı Mürdüm'dü. Alnının üzerine düşen fırçayla çizilmiş gibi bembeyaz şerit, kömür rengi gözlerini aydınlatıyordu. Eve yaklaştıklarında adam hafifçe öne eğildi, Mürdüm hemen yavaşladı. Kaspar patikanın sonuna gelince eyerden atlayıp hayvanı yakınındaki ağaca bağladı. Civara göz gezdirdi.

Yolun iki yanına gelişigüzel savrulmuş ahşap evler, sanki görülmez bir el tarafından sağdan soldan sıkıştırılmış, eciş bücüş hal almışlardı. Kaspar evlerin nasıl ayakta durduklarını anlamakta zorlandı. Soluk ışıklar yatmaya hazırlanan kadınların gövdelerini aydınlatıyor, lambaların alevleri titredikçe narin bedenlerin gölgeleri hareketlenip bahçede dans ediyordu.

Ev mahalledeki düzensiz sıradanlığa inat oldukça usturuplu ve ihtişamlıydı. İlk kat boyunca yükselen taş duvarların ardındaki ağaçlar, duvarın üzerinden sokağa sarkıyordu. Evin geniş avlusu mutfak ve erzak depolarıyla çevriliydi. İkinci katta Ari'nin, tüm zenginliğini sergilediğini düşündüğü onlarca ıvrı zıvrı dolu koskoca selamlık ve Kaspar'ın hiç görmediği ama orta büyüklükte olduğunu tahmin ettiği kadınlar odası vardı. Ev, şehre yakın ama uç tarafta, fazla dikkat çekmeyen bir mahalledeydi. Ari'nin evinde daha önce de toplantı yapmıştı. Yurtdışından gelen paraları, bağımsız Ermenistan devleti kurabilmeleri için Fransa'nın ve Rusya'nın yapacakları yardımları anlatmıştı. Bu akşam gençleri toplama fikrini çok önce almış, şehre dönüşünü ona göre hesap etmişti. Yolun tozu üzerinde de olsa söylemesi gerekenleri geciktirmek istemiyordu.

Kaspar birkaç adım atıp patikanın ucundan kandil lambalarının aydınlattığı Tokat'a baktı. Şehir, titrete ışıkların etkisiyle ateşböceklerini andırıyor; bir görünüp bir yok oluyordu. Havanın tertemiz koktuğu ılık bir yaz gecesiydi. Ayın soluk ışığı nehrin yüzeyinden kayıp gidiyor, zifiri karanlığın sarmaladığı

ormanı, yıldızların parlaklığı dahi aydınlatmıyordu. Kaspar hayatını vadideki evlerde yaşayan bu insanların geleceğine adanmıştı. Yaptığı fedakârlıklardan haberi olmayan binlerce kişinin yazgısı, onun aldığı kararlarla şekilleniyordu. Yaşamlarını etkilediği insanların onu, kaderleri olarak nitelendirdiklerini düşününce keyiflendi.

Birkaç haftadır köyleri geziyordu. Mülklerini gasp eden, onları haraca bağlayan aşiretlere karşı, Ermeni halkını silahla mücadele için ikna etmeye çalışıyordu. Kürt beylerini destekleyen Osmanlı idarecilerine suikast yapmak için çete liderleriyle konuşmuş, uzun zaman sonra kalbi bu denli umutla dolmuştu. İçini dolduran fevkalade duyguları mühürlercesine derin bir soluk aldı. Kulağına çalınan cırcırböceklerinin sesinden rahatsız olana dek öylece kaldı. Eve yönelmeden önce Mürdüm'e baktı. Hayvanın geceyle özdeş kapkara bedeni belli belirsiz gerildi. Kaspar, "Bekle" diye emrettikten hemen sonra bahçe kapısından girdi.

Merdivenden çıkan topuk sesleri Ohan'ın boğazına tırmanıyordu sanki. Sıkıntısı köpürüp kabardıkça gırtlakları kurudu. Öksürdü, yutkundu ancak kuru tükürük gıcıklanmayı geçirmedi. Islak mintanıysa sırtını yakıyordu. Tutsak gibi bu odaya tıklmış olmayı sindiremiyordu. Kaspar ve Ari kendi milletine zarar verecek denli tehlikeli adamlardı. Ohan, evladını koruma içgüdüleriyle Arno'ya iyice yanaştı. O esnada, bir anlığına da olsa zamanın saçaktaki buz gibi donup kalmasını diledi. Basamakları çıkan Kaspar'ın bacaklarının kaskatı kesilmesini, odadaki adamlardan yükselen hayranlık nidalarının sert rüzgârla kulaklarından sökülüp gitmesini istedi. Önünde yükselen onlarca kafanın arasından kapıyı seçebilmek için eğilip bükülen Arno'ya endişeyle baktı. Hayattaki en büyük korkusu onurunu kaybetmek

olan Ohan, çok daha kıymetli bir şeyi, oğlunu kaybetmek üzere olduğunu biliyordu. Elini onun omzuna koyarak, “Sakin ol, sesini de çıkarma” dedi.

O esnada kapı açıldı, Kaspar eğilerek eşikten geçti. Odadaki pek çok adamdan uzundu. Sıska ama güçlü bir bünyesi vardı. Hafif çıkık alınlıydı. Yüzünde gezinen gaz lambalarının sarı ışığı simasına anlam veriyor fakat ifadesi, köşeli yüzünün gölgelerinde saklanıyor gibiydi. Geriye yatırdığı saçlarından kurtulanlar şakaklarında sallanıyordu. At sürmekten paralanan kılığı, kara sakalıyla eşkıyayı andıran adamın ürkütücü varlığı herkesi kavradı. İçeridekilere tek tek bakarak ortaya yürüdü. Her adımıyla kalabalığın tedirginliği de artıyordu. Ari divanın ortasından yükselerek beklenmedik bir çeviklikle ona doğru hareketlendi. Ancak Kaspar kaşlarını çatar çatmaz olduğu yere yelken direği gibi çakıldı. Boşlukta bir iki sallandıktan sonra usulca yerine oturdu.

Kaspar, Hınçak Komitası Tokat teşkilatının başı ve şehrin en zengin kuyumcusuydu. Rengi soluk şalvar ve kara çamurlu potinlerine tezat, şık sayılabilecek bir ceket giyiyordu. Ohan ceketini muhakkak birinin sırtından çekip aldığını aklından geçirirken Kaspar konuştu. Sesi içtiği tütünün etkisiyle yoğun ama alçaktı. Kalabalık ne söylediğini işitmek için öne doğru eğildi.

“Efendiler! Boşalmış buğday ambarları, tavuklarına kadar çalınmış onlarca ahır, zapt edilmiş tarlalar gördüm. Çifte verginin demirden beter ağırlığı sırtlarında, canları çıkarasına çalışan Ermeni kardeşlerimi gördüm. Bunun yanı sıra terkedilmiş dükkânlar, çocuk yüklü katır arabalarıyla göçen aileler, kısacası toprağı için savaşmak yerine kaçan yüzlerce korkak gördüm!”

Elini yumruk yapıp onlara doğru savurdu. Odadakiler, sanki göğüslerine darbe inmiş gibi geriye yaylandılar. “Ermeniler

yaşadıkları topraklara, toprak da onlara aittir! Böyle olması gerekirken, din değiştiren soysuzlar gibi çareyi kaçmakta bulan bu Ermeni hainlerin boğazlarını vakti geldiğinde bizzat ben keseceğim!” Konuştuğunda üst dudağı dışa doğru uzuyor, çehresine tuhaf bir hareketlilik katıyordu. Dikkatlerin üzerinde yoğunlaşmasından hoşnut, elini ceketinin yakasından beline dek kaydırdı.

Ohan, Kaspar’ı izlerken onun neler yapabileceğini kestirmeye çalışıyordu. Kiliselerin çalışmalarını, para akışını takip eden adam, zeki ve gözü pekti. Ne Osmanlı askerlerinden ne de Kürt beylerinden çekiniyordu. Güçlü ve yetenekli bir konuşmacıydı. Hareketleri, sesi ve bakışları sözlerini destekliyordu. Kelimeleri tek tek, daha da anlamaştırarak söyledikçe etrafındaki-leri dilediği doğrultuda etkilemeyi, vurdumduymazlığın gölgesinde uyuklayanları sarsmadan uyandırmayı başarıyordu. Ohan, onun sözcüklerin büyüsü ardına saklanan bir şeytan olduğunu düşündü. O sırada Kaspar tehdit fişkırان cümlelerle kalabalığa hitap etmeye devam ediyordu.

Odadakiler Kaspar’ın köylerde rast geldiği topluluklardan farklı değildi. Ulusçuluk ülküsüne tutulan, milliyetçilikle döllenen adamlar, sorgulamadan peşlerine takılacakları bir önder isterlerdi. Cahillerdi. Düşünmemeye o kadar alışmışlardı ki, sanki ne yapmaları gerektiğinin söylenmesi hoşlarına gidiyordu. Esnaf güruhundan çok, toprağı işleyen, onunla yaşayan, bir nevi doğanın parçası haline dönüşen çiftçi takımı için bu oldukça şaşırtıcı bir durumdu. Halbuki onların hayatla ilgili herkesten çok daha fazla bilgiye, deneyime sahip olması gerekirdi.

Kaspar aklından bunları geçirirken, mevzuyu Rusya ve Fransa’nın verdiği sözlere, desteğine getirdi. Gerçekleri abartarak, uzun uzadıya anlattı. Milliyetçilik ve özgürlük üzerine devrilen giden konuşmasını sürdürürken, gençlerin artan coşkusu,